

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 3(34)

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2012

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подолька А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф., Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф., Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М., д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М., д-р іст. наук, Піляєв І. С., д-р політ. наук, Хижняк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В., д-р політ. наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І., д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф., Пила В. І., д-р екон. наук, проф., Радзівський О. І., д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф., Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.

Психологічні науки

Балл Г. А., д-р психол. наук, проф., Лігоцький А. О., д-р пед. наук, проф., Ложкін Г. В., д-р психол. наук, проф., Приходько Ю. О., д-р психол. наук, проф., Синьов В. М., д-р пед. наук, проф., Чернуха Н. М., д-р пед. наук, проф., Чуприков А. П., д-р мед. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф., Ануфрієв М. І., канд. юрид. наук, проф., Бородін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Бандурка О. О., д-р юрид. наук, проф., Корнієнко М. І., канд. юрид. наук, проф., Марчук В. М., д-р юрид. наук, проф., Подолька А. М., д-р юрид. наук, Юлдашев О. Х., д-р юрид. наук

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 30 травня 2012 р.)

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подолька (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 — Вип. 3 (34). — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”, 2012. — 274 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки, політології, психології і права.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник “Наукові праці МАУП” зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України (свідоцтво від 11.04.02 за № 6048, серія КВ) як наукове видання, в якому висвітлюються результати наукових досліджень в галузях економіки, політології, соціології, психології, права, матеріалів наукових конференцій.

Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2012
© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2012

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Слободян С. І. Громадська думка як джерело та суб'єкт комунікативного впливу: інформаційно-політологічний аспект	80
Головатий М. Ф. Сучасна українська політична наука: проблема політичної теорії і методів дослідження	5	Алоян А. Е. Співвідношення громадянського суспільства та соціального капіталу	87
Дахно І. І. Політична економія — це філософія економіки	10	Гумбатов Т. До проблематики феномену міжнародного тероризму: аналіз основних позицій	93
Алієва-Барановська В. М. Еволюція державного регулювання вітчизняної зовнішньоекономічної діяльності ...	17	Савченко І. А. Роль європейської інтеграції у розвитку системи державного управління України: право і політика	99
Кузьмин П. В. Взаимоотношение политиков и бюрократии как проблема политической науки и практики	24	Хоменко О. С. Трансформація влади, народний суверенітет у сучасній Україні і проблема забезпечення прав людини.....	104
Гольцов А. Г. Внутрішня етнічна геополітика в сучасній Російській Федерації	32	Бідзюра І. П. Позаінституційні механізми лобіювання інтересів у політичній сфері	109
Качмарський Є. І. Реформування системи регіональної політики України в контексті глобалізаційних викликів.....	39	Якібчук В. М. Міжнародний тероризм: протиріччя в оцінці причин і загроз	113
Климова І. І. Теоретичні витоки феномену “культура парламентської діяльності”	44	ЮРИДИЧНІ НАУКИ	117
Медвідь Ф. М., Баран В. В. Геополітичні візії В'ячеслава Липинського і Юрія Липи: спроба порівняльного аналізу	50	Александров Ю. В. Відносно перевищення влади або службових повноважень (суб'єктивні нотатки кримінолога)	117
Дікареєв О. І., Крець А. М., Стогній О. М. Теоретичний дискурс про особливості китайської дипломатії	59	Комаров В. А. Значення принципів трудового права для правового регулювання трудових відносин в Україні	122
Юсеф Н. Н. Значення та місце Близькосхідного регіону у розвитку світової економіки	68	Потоцький М. Ю. Роль права інтелектуальної власності у підприємницькій діяльності	128
Масловська О. М. Становлення поняття “політична опозиція” в зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці	73		

Дорошенко С. І., Шашкова-Журавель І. О.

Загальнотеоретичні аспекти
принципів тлумачення юридичних норм
у механізмі забезпечення
прав і свобод громадянина..... 134

Дубогрій С. В., Костенко-Костейчук Г. А.

Виконавча влада України
як об'єкт контролю за дотриманням
прав та інтересів громадян..... 140

Дяченко В. С.

Правові основи забезпечення прав пацієнтів
в системі державного управління
охороною здоров'я сучасної України..... 145

Калюжна Н. М.

Соціальний захист громадян
в системі функцій сучасної
української держави: правові аспекти 150

Сколуб М. В.

Адміністративно-судовий устрій
Бессарабської області у 1812–1856 рр. 154

Тихоненко Н. М.

Інститут державної власності в управлінні
державним майном в сучасній Україні..... 162

Фань Чжожань

Правові гарантії протидії
інформаційному тероризму
і розвиток системи інформаційної безпеки
у діяльності ООН..... 168

Соколов О. А.

Деякі аспекти визначення об'єктивної
стороні адміністративних правопорушень
у бюджетній сфері 174

Щокін Р. Г.

Ретроспектива розвитку світового
законодавства та юридичної думки
з інтелектуальної власності 179

Будник С. І.

Деякі законодавчі ініціативи України у сфері
забезпечення безпеки дорожнього руху 184

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ 190

Магеррамзаде А. С. огли

Концептуальні підходи до аналізу фінансових
криз у вітчизняній науковій літературі 190

Баєв В. В.

Формування моделі системи
менеджменту якості

на підприємствах

туристичної індустрії..... 196

Омельченко О. В., Ужакіна О. М.

Діагностика стратегічної взаємодії
фірм-конкурентів 201

Суховей-Хамм Ю. О.

Інноваційна діяльність як предмет
дослідження і основні напрями її розвитку 207

Тарканій О. М.

Теоретичні проблеми дослідження
контролю діяльності підприємств:
Україна і світова практика 212

Тищик С. М.

Вплив інформаційного глобалізму
на інформаційне забезпечення
інноваційно-інвестиційної діяльності 218

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ..... 225

Шконда В. В., Кальянов А. В.

Синергетичні засади вдосконалення
медійної освіти 225

Денисенко Л. П.

Деякі аспекти управлінської діяльності
менеджерів середніх закладів освіти
в психологічній науці 233

Костюк Т. О.

Застосування лінгвістичних прийомів
у сучасних політичних технологіях 240

Старих Л. В.

Формування наскрізної практики
підготовки фахівців з медичного
та фармацевтичного маркетингу 244

Калмикова Г. В.

Характерні особливості
виникнення та прояву тривожних станів
у молодших школярів..... 249

Крестініна О. В.

Емпіричне дослідження психологічних
особливостей дітей-першокласників 255

Хамм О.

Проблеми розвитку креативного мислення
вчителя в сучасній науковій літературі 260

Смолень Чеслава

Влияние стиля жизни на личностные
изменения у пожилых людей..... 265

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 270

О. І. ДІКАРЄВ**А. М. КРЕЦ****О. М. СТОГНІЙ***Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ*

ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУРС ПРО ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 3(34), с. 59–67

Видається можливим розв'язання глобальних проблем і участі України в світовому розвитку та перерозподілі ресурсів дипломатичними заходами. Найефективнішими вважаються дії із розвитку тісних партнерських відносин з КНР, дипломатія якої нині є надзвичайно активною. Метою дипломатії КНР виступає ідея забезпечення перетворення Китаю у найбільш економічно потужну державу світу, а підґрунтям — традиційні стратегії.

Поділяючи погляди українського аналітика О. І. Лукаша [13], вважаємо, що наслідками стратегій розвитку Китаю будуть зрушення в сучасному євроатлантичному глобалізмі. Наш аналіз [7] також свідчить про те, що демонструючи оригінальні стратегії інтенсивного економічного розвитку і обстоюючи національні інтереси, Китай керується адекватною оцінкою процесу глобалізації останніх 25 років. Уряд КНР, здійснюючи політику реформ та вдосконалення зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних стратегій, посилює свій вплив на геополітичне та гео-економічне середовище Євразії. При цьому значна увага приділяється механізмам дипломатії. Метою дипломатії КНР виступає ідея забезпечення перетворення Китаю до 2020–2030 рр. у найбільш економічно потужну державу світу. Причому девізи “іти зовні” й “запрошуємо приходити” вживаються як політичні установки. Особливістю китайської стратегії розвитку було те, що вона враховувала не тільки інтереси власне КНР, а й також усього “конфуціанського” середовища Азії. Китай в пошуках інвестицій, новітньої технології звернувся по допомогу до китайських підприємців усього світу. Широкі дипломатичні зв'язки сприяли досягненню пев-

них результатів: закордонний китайський капітал сприяв надходженню у Китай великого капіталу багатьох країн.

Російський учений-синалог О. Д. Воскресенський відзначає, що свого часу Китай сформулював гнучкий, альтернативний радянському, варіант соціалістичної ідеї і втілював її у життя, поєднавши з конфуціанською етикою спочатку рудиментарними, а згодом і досить зрілими ринковими механізмами [1]. Проте, у зв'язку з цим, багато експертів вважають, що китайська модель давно відійшла від доктринального соціалізму. Водночас вона подається як альтернатива ринковому капіталізму, кидає виклик західному світу не тільки в економічному, а й в ідеологічному плані. На думку українського вченого-сходознавця В. К. Гури, значення економічної моделі “азіатського”, або конфуціанського капіталізму”, “буде зростати не тільки в регіональному вимірі, але й в планетарному масштабі” [6].

Українська дипломатія нині певним чином активізувала зусилля в східному напрямі. А саме, на запрошення голови КНР Ху Цзіньтао у 2010 р. в Пекіні відбувся державний візит Президента України до Китаю. У рамках візиту Президентом України було підписано з головою КНР спільну заяву щодо під-

вищення рівня українсько-китайських відносин. Крім цього, Україна і Китай підписали 13 документів з актуальних питань розвитку політичної та економічної співпраці. У квітні 2011 р. під час візиту прем'єр-міністра України в КНР для участі в ювілейному Боаоському азіатському форумі було проведено низку зустрічей з керівництвом КНР, зокрема з лідером країни Ху Цзіньтао, з членом політбюро ЦК Компартії Китаю Хе Гоцяном.

Автори є прихильниками поміркованої, виваженої практики взаємовідносин з іншими країнами світу. Дипломатія має бути орієнтованою на національні інтереси і враховувати інтереси та традиції іншої сторони відносин. Така позиція вимагає певного теоретичного пояснення та фактичного матеріалу. З цією метою розглянемо науковий дискурс про китайську дипломатію.

Російський сходознавець А. С. Мартинов [11] одним з перших висунув ідею про стратегічність китайської дипломатії. Він вважає, що в Китайській дипломатії з давніх часів використання в соціальній взаємодії психологічних маніпуляцій досягло доволі високого рівня. Китайські чиновники мали значний історичний досвід у застосуванні маніпуляції у різних сферах суспільного життя. Маніпулятивний підхід там був органічно включений у мистецтво таємного управління противником. Така практика стала ідейною основою і філософією дипломатії і політики. Мистецтво складати поетапний довгостроковий план взаємодії людей з прихованою метою, застосування хитрощів і пасток на шляху досягнення успіху з найдавніших часів стало відмітною рисою мислення і поведінки китайських державних діячів, дипломатів і військових. На цю практику спирався Сунь-цзи — найманий полководець князя Хо Люю в царстві У і автор трактату, присвяченому військовій стратегії та політиці. Сунь-цзи вчив перемагати небезпеку ще до того моменту, як вона сформується. Необхідно розробити стратегічний план, який давав би можливість за допомогою прихованих дій, не вступаючи у відкрите воєнне зіткнення, перемогти супротивника. Такі стратегічні плани в сучасній науці називають “стратегема-

ми”. Російський учений Л. С. Васильєв [2], дослідивши політичні інтриги та стратегічні плани древнього Китаю, зазначає, що стратегічність впливала з традиційних концепцій світосприймання. Так, у Китаї визнавали наявність у світі одного центру — Серединної держави. У зв'язку з цим, китайський імператор вважався владикою всіх земель, що перебувають під Небом. Некитайські народи вважалися варварами, а їхні правителі — васалами імператора Китаю. Згідно з ідеологією “світособудови” імператор Китаю своєю силою “де” “перетворював” диких “варварів чотирьох сторін світу”. Ті мали у відповідь платити “данину” двору Сина Неба. Імператор своїм “підданим” дарував титули та повноваження. Непокірних “варварів”, які “чинили лихе і помилялися”, не бажали долучатися до “благочинного впливу” і “покорятися душою”, правитель Серединної держави “карав своєю силою” і тим самим “наводив у світі гармонійний порядок”. Така позиція в корені виключала можливість встановлення між Китаєм і “варварами” рівноправних відносин. Проте з реальної історії Китаю нам відомо чимало фактів підписання Китаєм договорів із сусідами, заснованих на визнанні рівності сторін.

Аналітик М. В. Крюков [9] підкреслює, що поряд з концепцією “світособудовної монархії”, яка передбачає “іманентний сюзеренітет” китайського Сина Неба над “варварами”, існувала й інша модель взаємовідносин. Згідно з цією практикою Китай визнавався лише одним з двох Суверенних держав (партнерів). Тобто, у певних випадках використовувалася рівноправна договірна традиція в китайській зовнішній політиці. Досягнутий рівень синологічного знання обумовив завдання синтезу — розкриття взаємозв'язку між двома традиціями, їх ієрархії, супідрядності (якщо така існувала). Дослідник середньовічної китайської дипломатії С. Н. Гончаров [5] вважає, що ідеологія “світособудовної монархії” і за своїм походженням, і за основними функціями була тісно пов'язана насамперед не з зовнішньою, а із внутрішньою політикою. У тих випадках, коли Китай мав справу з державами чи племенами, над якими контроль вста-

новити було неможливо, але одночасно вони не становили для нього загрози, застосовувався принцип “утримання в узді ослабленими, не перериваючи зносин” (цзімі бу цзе). Суть його полягала в тому, щоб приймати послів від таких держав і племен, не намагаючись встановити над ними панування або контроль. Візити ж подібних посланців можна було тлумачити як “уявну данину”. При цьому реалістично налаштовані політики усвідомлювали, що подібні “данники” прибували до двору Сина Неба з власними інтересами. Ю. Л. Кроль [10], дослідивши концепцію “Китай та варвари”, зазначає, що іноді в таких випадках під виглядом “піднесення данини” і відповідного “віддарювання” послів фактично здійснювалася монопольна державна торгівля китайського двору із “варварами”. Підтримка ілюзії функціонування “системи данини” слугувала переважно меті зміцнення престижу імператорської влади всередині країни.

У складнішому становищі китайська дипломатія опинялася в ті періоди, коли їй доводилося мати справу з могутнім ворогом. Як правило, проти сильних супротивників правителі Китаю намагалися використовувати принцип “і і чжі і” (“за допомогою варварів придушити варварів”). Така тактика забезпечувала успіх, коли на боці Китаю була перевага в ступені згуртованості, організованості. Тобто, коли політично монолітний Китай протистояв аморфним племінним конфедераціям. Іноді Китай сам ставав об’єктом майстерної дипломатії з боку варварів. Так, у другій половині VI ст. тюркські кагани, граючи на суперництві китайських царств Ци і Чжоу, поставили їх у повну залежність від себе і примусили виплачувати данину. Коли ж не спрацював і метод “поділяй і володарюй”, встановлювали порядок силою.

Франсуа Жульєн — сучасний французький філософ, фахівець з китайської філософії — відомий за двома книжками, у яких він з різними акцентами, в різних ракурсах зіставляє європейську і китайську культури. У “Трактаті про ефективність” [20] розглядає різницю між китайською та європейською концепціями ефективності. На переко-

нання Жульєна, європейська традиція “побудови успішної дії” спирається на платонізм, тобто на підгонку практики до заздалегідь заданої абстрактної схеми, “моделі”, “зразка”, тоді як у китайців, навпаки, схема перевіряється практикою. Китайська концепція ефективності полягає не в тому, щоб “переслідувати” якийсь ефект, а в тому, щоб дочекатися певних умов і не заважати йому (ефекту) відбутися. Три головні аспекти його дослідження, як пише автор, — війна, влада і мова. Цю лінію дослідження Жульєн продовжує і в іншій книзі — “Шлях до мети: в обхід або навпростець. Стратегія сенсу в Китаї і Греції” [15]. Провідна ідея книги в тому, що європейці поділяють сенс на “прямий” і “домислюваний”, а в китайців такого поділу, по суті, немає: їх смислові стратегії ґрунтуються винятково на “обхідних шляхах”. Військова справа, дипломатія, історія, поезія, філософія — всі ці “плани” у Жульєна виявляються ізоморфними відбитками загальної картини “непрямого шляху”. Так само відображаються один в одному різні сфери життя у греків, тільки відтворюючи картину “відкритого, прямого руху” [15, 38]. У китайців все навпаки: і військова наука, і всі інші сфери життя спираються на опосередкованість. Обхідний маневр, говорить Жульєн, є те, що дає змогу і воїнові і критикові залишатися невловимим і водночас “невичерпним”.

Чжао Хунвей [17] — сучасний фахівець з питань політики КНР — вважає, що нині Китай не відмовився від принципу “єдиначальності”, на який будувався “порядок між Піднебесною і варварами”. З’єднавшись з принципами “політики балансу сил”, він продовжує позначатися на відносинах Пекіна з великими державами та на регіональній дипломатії. На сучасному етапі китайська дипломатія, по суті, є дворівневою. У ній поєднується практика спілкування з великими державами в рамках “дипломатії балансу сил” і водночас використання “дипломатії данини” з оточуючими Китай державами. Як велика держава Китай домагається того, щоб інші держави рахувалися з ним і зважали на його статус у регіоні. КНР як провідна держава регіону не допускає ворожої політики се-

ред прилеглих країн та з великими державами. На відміну від “імперій”, Китай не піде на те, щоб втручатися у внутрішні справи країн, наприклад, ініціювати повалення режимів. Правилom китайської дипломатії, її етикетом стала “щедра підтримка”, яку Пекін надає своїм сусідам по регіону. Таку зовнішню політику можна назвати “дипломатією етикету”. Підтримка сусідніх держав носить характер “дипломатії старшого брата”. Створений в КНР синтез традиційної дипломатії балансу сил з дипломатією данини визначає специфіку китайської зовнішньої політики. Чжао Хунвей вважає, що модель поєднання дипломатії балансу сил і дипломатії данини у зовнішньополітичному курсі Китаю використовувалася і в період правління Мао Цзедунa, Ден Сяопіна, Цзян Цземінь і Ху Цзіньтао.

Китайський дослідник Чжоу Іхуан [16] днем народження нової китайської дипломатії вважає початок “опіумних” воєн, коли Китай всупереч волі народу був “відкритий” країнами Заходу і втягнутий на орбіту європейської та світової політики. У своїй праці він наголошує на тому факті, що “за період з 1840 по 1949 рр. імперіалістичні країни нав’язали Китаю 1175 нерівноправних договорів” [16; 4]. З часу утворення КНР, в 1949 р. дипломатія Китаю підтвердила свою репутацію “тонкої, терплячої, зі своїми далекоми не всім і не завжди зрозумілими планами” [16, 104]. Тоді прийшло розуміння, що економічна допомога Китаю ззовні (будь-то радянська чи американська) будується на ідеологічному базисі і в підсумку позбавляє можливості проводити самостійну зовнішню політику. Тоді в КНР приймають рішення йти “своїм шляхом”. В КНР активізували дипломатію на п’яти принципах мирного співіснування, які вивели КНР в лідери “третього світу”, Ден Сяопін їх запропонував як основу для взаємовигідних зв’язків з усіма країнами світу. Російська вчена А. А. Волохова [2], дослідивши еволюцію вищезгаданих “п’яти принципів мирного існування”, дійшла висновку, що за всіх коливань курсу уряду, змінах влади дипломатія КНР дотримувалася основної лінії цих принципів. Нині дипло-

матія Китаю прагне перетворити їх на загальні правила гри.

Дипломат і вчений А. А. Мардашев [12] стверджує, що те, наскільки ефективно працює економічна дипломатія КНР, свідчать темпи розвитку зовнішньої торгівлі і зовнішньоекономічного співробітництва, обсяги економічної та технічної допомоги. У 1978 р. обсяг зовнішньої торгівлі товарами становив близько 20,64 млрд дол., або 0,79 % від обсягу світової торгівлі. У 2008 р. обсяг перевищив 7,9 % світової торгівлі. Як бачимо, обсяг зовнішньої торгівлі товарами збільшився приблизно в сто разів, частка у світовій торгівлі — в десять разів. За цим показником Китай перемістився з двадцять дев’ятого на третє місце. Для тридцятирічного періоду це істотний приріст, який свідчить про успіхи економіки та дипломатії.

Генрі Кіссінджер [19] як прихильник тонкої дипломатії захоплюється Китаєм. У його новій книзі “Про Китай” відстежується динаміка змін стратегій Пекіна. Автор заявляє, що США мають з гідністю прийняти піднесення Китаю, щоб уникнути трагічного конфлікту. Абсолютно протилежну пораду дає у своїй книзі “Суперництво за домінування: Китай, Америка і боротьба за панування в Азії” Аарон Фрідберг [21]. Професор Принстона і радник з питань зовнішньої політики колишнього віце-президента Діка Чейні, аналізуючи стратегії взаємовідносин 1990-х років між КНР та США, намагається передбачити наміри Пекіна на десятиліття вперед. Він вважає, що відбувається процес зростання могутності й амбіцій КНР. У цьому контексті США займають тверду позицію у тих сферах, де інтереси Пекіна суперечать американським.

Загалом ці дві книги відображають стратегічний розкол у китайському питанні серед республіканців. Г. Кіссінджер порівнює китайську дипломатію із грою вейці, яка являє собою терплячу боротьбу за оточення противника. Перемога в ній є відносною справою. Китайські стратеги вважають результат ілюзією. КНР грає в “агресивне співіснування” і її політика спрямована на збереження і поліпшення позицій у мінливій розстановці сил світової політики. Дипломатія Китаю готова

у потрібний момент завдати психологічного удару, а потім відступити. Г. Кіссинджер нагадує, що саме так вчинив Пекін у 1962 р., коли було загострено кризу у відносинах з Індією з приводу ділянок кордону. Таку практику загострення відносин (застосування воєнної сили у 1969 р.) КНР використала у прикордонних відносинах із Москвою. За інших обставин Пекін приховує свої можливості і чекає відповідного моменту. Таку тактику поведінки було обрано для відносин із США Ден Сяопіном у 1991 р. Китайська дипломатія використовує розмови про почуття гідності для заяв про те, що певні питання не підлягають обговоренню. Так діяв Пекін у 1993–1994 рр., коли президент США Білл Клінтон намагався встановити для КНР вигідні митні тарифи в обмін на поліпшення ситуації із станом гуманітарних прав китайців. Ці принципи китайської дипломатії відрізняються від підходів американської дипломатії. Така відмінність позицій часто заважала самому Г. Кіссинджеру в часи, коли він був причетний до практики зовнішньої політики США. Там, де дипломати з Вашингтону прагнуть розділити проблему на складові і шукати рішення по секторах, там китайські колеги вважають за краще об'єднати проблеми і шукати порозуміння. Якщо американці вважають, що можна досягти угоди в одному секторі при збереженні рівня розбіжностей в іншому, то китайська сторона вважає за краще характеризувати атмосферу в цілому як теплу або прохолодну, дружню або напружену, тим самим спонукаючи своїх партнерів відсунути розбіжності на другий план. Якщо американці почуваються незатишно у безвихідних ситуаціях, то китайці знають, як ними керувати, зберігаючи тиск на партнерів. Американська дипломатія заснована на діях, китайська — на психології. Г. Кіссинджер вважає, що в переговорах з китайцями необхідно враховувати тисячолітній досвід китайської цивілізації. Тривалість і масштаб минулого Китаю дає змогу китайським лідерам використовувати ореол практично безмежної історії, щоб викликати певну скромність у своїх партнерів. Він характеризує культуру зовнішньої політики США як “місіонерську”,

інтервенціоністську, недалекоглядну і приземлено прагматичну. В першій бесіді Генрі Алфреда Кіссинджера із Чжоу Еньлаєм китайський прем'єр зробив серйозний реверанс США, порівнявши вік американської республіки (близько 200 років) і КНР (22 роки). Це було приємно, хоча Кіссинджер знав, що це фальшиво.

Фрідберг теж перебільшує міць Китаю, але для підкріплення протилежної точки зору. В дискурсі про китайську загрозу, починаючи із середини 1990-х років, його книга — найбільш змістовна й інформативна. Її основний внесок в рамках цього жанру — зосередженість на стратегічних намірах Китаю. Для цього він синтезує погляди інтелектуальної еліти Китаю і публікації китайських політичних журналів. Автори, на яких він посилається, — це наукові співробітники університетів і дослідницьких центрів, військові. Фрідберг підкреслює, що ці матеріали “відображають основні течії” відповідальних “оцінок” китайських авторів, “які мають доступ до впливових кіл партії і держави”. З праць цих експертів він зрозумів, що Китай прагне “замінити США на позиціях домінуючого гравця в Східній Азії, а можливо, й витіснити з регіону загалом”. Проте, вважаємо, оцінки намірів Китаю, отримані таким методом, не є однозначними. Автори, які пишуть для китайської громадськості, так само, як і американські інтелектуали, змушені боротися за увагу публіки, використовуючи крайні погляди і живу мову. І вони не мають єдності в поглядах. Насправді ті, кого цитує Фрідберг, теж дотримуються різних поглядів. У дискурсі позиції старшого полковника Лю Мінфу (який хоче, щоб Китай став “номером один у світі”) та політолога Ван Цзісі (який підкреслює наявність спільних інтересів у КНР та США) є крайніми, але не провідними. Спроба об'єднати ці позиції створює неоднозначну картину. При цьому позиція Фрідберга збігається із такими авторами, які висловлюються найбільш різко. Крім того, як зазначав Томас Крістенсен на сторінках *Foreign Affairs* (“Переваги рішучого Китаю”) [18], політики в КНР набагато обережніші на практиці, чим у медійній риторичі. З аналізу Фрідбер-

га можна зробити такий висновок: китайське суспільство тримається на пропаганді націоналістичних поглядів, що з певних причин дозволяється — або, можливо, навіть санкціонується департаментом пропаганди.

Зосередившись на намірах, Фрідберг, як і Г. А. Кіссинджер, не розглядає можливості Китаю досягти цілі, про що пишуть різні автори. Подібний аналіз [1] показує, що Китай має проблеми як усередині країни, так і в регіоні загалом. Пекін потребує все більше ресурсів для збереження контролю над Сінцзянем і Великим Тибетом, які становлять дві п'ятих території КНР, для підтримки громадського порядку в густонаселених та соціально нестабільних районах проживання ханців і впливу на незалежний Тайвань. Китай оточений переважно двома типами держав: нестабільними, де практично будь-яка потенційна зміна може серйозно ускладнити життя китайським стратегам (це М'янма, КНДР і слабкі держави Центральної Азії), і сильними країнами, які, радше за все, стануть ще сильнішими в майбутньому і змагаються з Китаєм (це Індія, Японія, Росія та В'єтнам). Крім того, біля своїх кордонів, на суші і на морі, Китай стикається з потужною присутністю американців. Тихоокеанське командування США залишається найсильнішим з шести регіональних бойових командувань Америки після Центрального командування і продовжує коригувати свою стратегію з урахуванням військової модернізації у Китаї. Крім того, Фрідбергу можна дорікнути в неточності. Назва його праці “Суперництво за домінування” означає одне, а підзаголовок “Боротьба за панування в Азії” — зовсім інше. Жодна з ідей не підтверджується змістом книги. Він виглядає більш логічним, коли пише, якщо міць Китаю зростатиме, і країною, як і раніше, буде керувати однопартійний авторитарний режим, то відносини із США стануть більш напруженими і конкурентними.

Російські дослідники проблем політичної боротьби на Сході Н. І. Фоміна та Л. Р. Фоміна [14], аналізуючи принципово-структурну різницю Сходу та Заходу, стверджують, що специфіка Сходу обумовлена не стільки відставанням (воно стало помітним лише піс-

ля XV ст., починаючи з епохи європейського Ренесансу й Реформації та Великих географічних відкриттів), скільки різкою різницею в темпах розвитку. Іншою особливістю є поширеність на Сході таємних методів боротьби за політичну та економічну владу, які якісно й кількісно відрізняються від європейських. Специфіка політичної боротьби Сходу обумовлена більшою кількістю легітимних претендентів на владу, таємністю, витонченістю інтриг. У сфері таємної політичної боротьби визначне місце займає зовнішньополітична діяльність. При цьому інтрига отримує форму диверсії чи дипломатичного демаршу. На Сході під час війни велике значення відігравало мистецтво маневру, хитрощів, прямого обману.

На нашу думку, такі концепти є дещо спрощеними. Необхідно враховувати такий вимір соціального життя, як особистість, її роль у політичному житті. Ці характерні риси китайського народу відзначали в різний час свого знайомства з Китаєм дипломати Великобританії у Китаї Макартні (перший посол Великобританії у Китаї у 1793 р.), Дж. Стунтон (другий посол Великобританії у Китаї 1816 р.). Водночас зв'язки з Китаєм стають уже постійними. І хоча перша ейфорія таємничості Сходу вже минула, все ж китайці та європейці ще сприймали один одного як представники цивілізацій із взаємним інтересом [22]. Позитивно говорить у своїх мемуарах про китайців посол Італії в Китаї (1912–1914 рр.) Данієль Варє [23].

Російський дослідник Ю. М. Галенович [4], досліджуючи історію взаємин Росії та Китаю та аналізуючи “Систематизовану бібліотеку з історії відносин Китаю із закордоном за сто років — “Бай нянь чун або гуаньсі силі пуншу”, вважає, що на рубежі XX і XXI ст. китайська еліта усвідомила, що хоча КНР і стала у світі впливовою силою і ззовні їй не має істотних загроз, проте країна накопичила передусім чимало внутрішніх проблем, на вирішенні яких необхідно зосередитися протягом десятиліть, якщо не всього століття. За таких умов завданням зовнішньої політики стає забезпечення внутрішнього розвитку. Дипломатія майже завжди розглядалася Пе-

кінцем як механізм забезпечення вирішення проблем, а нині ще й гарантія розвитку. Хоча Китай не перебуває у стані воєнної або політичної конфронтації, але він активно конкурує в глобальному економічному середовищі, що створює необхідність погоджувати непорозуміння, які виникають у взаємовідносинах з іншими державами в силу специфічності ідеології Пекіна. Дипломатія Пекіна повинна позиціонувати китайський марксизм та самобутній китайський соціалізм не як безкомпромісну ідеологічну і класову зброю, а навпаки, закликати до гармонії у взаєминах національних інтересів в Азії — “яджоу хесе” і гармонії у всьому світі — “шицзе хесе”. Саме на проведенні систематизованої, стабільної зовнішньої політики будуватиметься основа для роботи всередині країни. Тут багато що залежало від взаємин КНР зі своїми основними партнерами на світовій арені. У зв’язку з цим і були виокремлені “головні великі держави Заходу — “сифа чжунго даго” та “головні держави, розташовані по периметру кордонів Китаю — “чжунго чжун-бунго гоцзя”. При цьому не випадково існує послідовність, у якій дипломатія Пекіна перераховує ці держави: США, Росія, Великобританія, Франція, Японія, Німеччина, Індія. Росія, разом з Японією та Індією, була віднесена до “головних держав, розташованих по периметру кордонів Китаю”, водночас “головними великими державами Заходу” вважалися США, Великобританія, Франція і Німеччина. Перед китайськими вченими було поставлено завдання узагальнити факти історії відносин Китаю з кожною з цих країн у XX ст. і на цій основі оцінити рівень нинішніх відносин та можливі сценарії майбутнього. Для виконання цього доручення було обрано пекінський центр підготовки кадрів для китайської дипломатичної служби — “Бейцзін вайцзяо сюеюань” (Пекінська дипломатична академія. До роботи були залучені установи Академії суспільних наук Китаю та ВНЗ. Дослідження було розпочате у 1997 р., тривало вісім років і було завершено у 2006 р. виданням “Систематизованої бібліотеки з історії відносин Китаю із закордоном за сто років. Особливу увагу в цих томах приділено еволюції історії кордо-

нів Китаю. Передмову для всіх томів було написано Ян Фучаном — ректором Пекінської дипломатичної академії, членом ВК НПКРК, колишнім заступником міністра закордонних справ КНР. Ян Фуча закликає поважати історичний досвід і звертати погляди в майбутнє (“цзунцзе лиши”, “мянъ сян вейлай”). Російський китаєзнавець Ю. М. Галенович, аналізуючи цей слоган, зазначає, що цими словами виражено нинішній узагальнений підхід у КНР до історії, сучасного стану і майбутніх відносин Китаю із зовнішнім світом. Це план із збереження оцінок історичних подій, що нині вважається “принципово” необхідним у контексті використання в майбутньому. А нині за необхідне вважається зосередитися на проблемах внутрішніх. Така позиція, на думку китайської сторони, дає максимальну гнучкість для розвитку відносин з партнерами на сьогодні, а також впливу в майбутньому. Загалом такий діалектичний підхід є характерним і для внутрішньої, і для зовнішньої політики керівників Китаю. Ян Фуча підкреслює, що в XX ст. Китай пройшов складний зигзагоподібний шлях і при цьому зазнав приниження, образ, агресій, але безперервно вів боротьбу, завдяки чому в кінцевому рахунку став на ноги і почав розвиватися. Передусім тут звертає на себе увагу те, що мова йде про Китай як про націю. Теза про Чжунхуа або китайську націю закладено у Статуті КПК. Там говориться, що партія — авангард нації Китаю. Не тільки авангард робітничого класу, не тільки авангард народу, але авангард нації. Нині КПК підкреслює своє право на світовій арені виступати від імені нації Чжунхуа. Тобто Пекін сприймає свої відносини з партнерами на світовій арені як відносини нації Чжунхуа з іншими націями. Ця теза стала однією з провідних в ідеології дипломатії сучасного Китаю, ідеології сучасного Китаю загалом.

Література

1. Большая Восточная Азия: мировая политика и региональные трансформации / Под ред. А. Д. Воскресенского. — М.: МГИМО-Университет, 2010. — 444 с.

2. Васильев Л. С. Политические интриги и стратегические планы в древнем Китае // Политическая интрига на Востоке. — М.: Восточная лит. РАН, 2000. — С. 45–102.
3. Волохова А. А. Основы китайской дипломатии (Эволюция пяти принципов мирного сосуществования в 1949–2006 годах): Монография / Дипломатич. акад. МИД России. — М.: Науч. кн., 2007. — 151 с.
4. Галенович Ю. М. История взаимоотношений России и Китая. — Кн. 1. — М.: Русская панорама, 2011. — 464 с.
5. Гончаров С. Н. Китайская средневековая дипломатия: отношения между империями Цзинь и Сун 1127–1142. — М.: Глав. ред. восточ. лит. изд-ва “Наука”, 1986. — 296 с.
6. Гура В. Глобалізаційні процеси сучасності та глобальні пріоритети розвитку країн Азії та Африки // Антологія творчих досягнень. — К.: Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАН України, 2005. Вип. 2. — С. 356.
7. Дікарев О. І. Інституалізація дипломатії в гео-економічному та енергетичному вимірі Євразії / О. І. Дікарев, З. О. Луцишин // Наук. пр. МАУП, 2011. — Вип. 1(28). — С. 9–20.
8. Зернецька О. Глобалізація через модернізацію та інновацію: розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у Китаї та Індії в контексті глобалізаційних процесів. / Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАН України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iweir.org.ua/doclidgenya_ctatti.htm
9. Крюков М. В. Китайский этнос на пороге средних веков // М. В. Крюков, В. В. Малявин, М. В. Софонов. — М.: Наука, 1979. — 328 с.
10. Кроть Ю. Л. О концепции “Китай варвары” // Китай: общество и государство. — М.: 1973. — С. 13–29.
11. Мартынов А. С. Традиционный китайский подход к внешнему миру // Страны и народы Востока. — М., 1979. — Вып. 20. — Страны и народы бассейна Тихого океана. — Кн. 4. — С. 230–243.
12. Мардашев А. А. Эффективность, способы и методы китайской экономической дипломатии // Мировое и национальное хозяйство. — № 3–4(10–11), 2009. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.mirec.ru/old/index.php%3Foption=com_content&task=view&id=143.html
13. Лукаш О. І. Особливості процесів глобалізації азійського регіону (на прикладі Індії та Китаю). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iweir.org.ua/doclidgenya_ctatti.htm
14. Фомина И. И. Роль интриги в жизни Востока (экспертная оценка востоковедов) / И. И. Фомина, Л. Р. Фомина // Политич. интрига на Востоке. — М.: Восточ. лит. РАН, 2000. — С. 387–409.
15. Франсуа Жюльен. Путь к цели: в обходили напрямик. Стратегия смысла в Китае и Греции / Пер. с франц. В. Лысенко. — М.: Моск. философ. фонд, 2001. — 360 с. (Сер. “Библиотека современной французской философии”).
16. Чжоу Ихуан. Дипломатия Китая. — Пекин: Межконтинентальное изд-во Китая, 2005. — 189 с. (Сер.: Основные сведения о Китае).
17. Чжао Хунвэй. Китайская дипломатия в контексте процессов взаимовлияния и соперничества в Восточной Азии // Аналитические записки Научно-координационного совета по международным исследованиям МГИМО (У) МИД России. — Вып. 1(21). — 2007. Янв. — М.: МГИМО – Университет, 2007. — 43 с.
18. Christensen Thomas J. Christensen The Advantages of an Assertive China. — [Електронний ресурс]. Responding to Beijing's Abrasive Diplomacy / Thomas J. Christensen // Foreign Affairs. — March/April 2011. — Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/67477/thomas-j-christensen/the-advantages-of-an-assertive-china>
19. Friedberg Norton Aaron I. A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery in Asia / Aaron I. Friedberg Norton, 2011. — 352 p.
20. Jullie François Jullie. Traité de l'efficacité / François Jullie. — Paris: Le Livre de Poche, 2002. — 256 p. (Biblio Essais).
21. Kissinger Henry. On China / Henry Kissinger. — Penguin Press, 2011. — 608 p.
22. Peyrefitte Alain. L'Empire immobile ou le choc des mondes / Alain Peyrefitte. — Paris: Fayard, 1989. — 552 p.
23. Vare Daniele. Der Lachender Diplomat. — Hamburg: Paul Zsolnay Verlag, 1938. — 519 s.

Дипломатія майже завжди розглядалася Пекіном як механізм забезпечення вирішення внутрішніх проблем, а нині ще й гарантія розвитку. Хоча Китай не перебуває в стані політичної конфронтації, але активно конкурує у глобальному економічному середовищі, що створює необхідність погоджувати непорозуміння, які виникають у взаємовідносинах з іншими державами в силу специфічності ідеології Пекіна.

Дипломатія почти всегда рассматривалась Пекином в качестве механизма обеспечения решения внутренних проблем, а сейчас еще и гарантии

развития. Хотя Китай не находится в состоянии политической конфронтации, но активно конкурирует в глобальной экономической среде, что создает необходимость согласовывать недоразумения, которые возникают во взаимоотношениях с другими государствами в силу специфичности идеологии Пекина.

Although China is not in a state of political confrontation, but he actively compete in the global economic environment, which creates the need to reconcile misunderstandings that arise in relations with other states because of the specificity of the ideology of Beijing.

Надійшла 17 квітня 2012 р.